

Opleving in Nederland basis KCZB

In februari 2011 bestaat de Koninklijke Christelijke Zangersbond 125 jaar. Dat is een lange periode. Niet veel organisaties zijn zo duurzaam, zo vitaal op die leeftijd. De KCZB startte met zeven koren die in 1886 lid werden. Nu telt de KCZB 1700 koren met 67.000 aangesloten zangers. Ter voorbereiding van de jubileumviering wil ik in een viertal artikelen wat momenten uit de KCZB-geschiedenis schetsen.

Dit ter aanvulling op portretten van markante figuren uit de beginjaren (Van Lummel, Plette, De Puy en Van Hogendorp), twee artikelen over 'Koorzang in oorlogstijd' en een artikel 'Van liedertafel tot mannenkoor'. Deze artikelen kunt u vinden op www.kczb.nl/info/dienstverlening/vocaal

Land in beweging

In wat voor een tijd ontstond de KCZB? We gaan terug in de tijd. Aan het einde van de Franse overheersing in 1813 viel er veel op te bouwen. Krachtig gestimuleerd door Koning Willem I werden allerlei economische initiatieven genomen: de Nederlandsche Bank en de Nederlandsche Handelmaatschappij kwamen tot stand; fabrieken openden de poorten, kanalen en wegen werden aangelegd. Het lager onderwijs werd uitgebouwd, vooral door krachtige bemoeienis van de *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*. De afscheiding van België riep felle nationalistische gevoelens op en dwong Nederland daarna zich te verzoenen met een bescheidener positie in de Europese gemeenschap. Het bezit van koloniën maskeerde de lagere status in de volkerenwereld enigszins

en leverde bovendien veel geld op voor allerlei economische ontwikkelingen. De aanleg van de spoorwegen werd ermee gefinancierd. De revolutiedreiging van 1848 was een krachtige impuls voor het tot stand komen van een relatief moderne liberale grondwet. Deze legde op staatsrechtelijk en politiek gebied de basis voor een eerst nog langzame en na 1870-1880 snelle modernisering van het land.

Martien Paats

Als je jubileert, dan is het belangrijk om te weten, dat er reden is om te feest te vieren.

In de komende vier nummers van Vocaal probeert Martien Paats om 125 jaar KCZB samen te vatten. Het belang van de KCZB voor de koorzang toen en nu komt naar voren. Martien is van 1993 tot 2005 voorzitter van de KCZB geweest. Nadat hij (in 1997) was afgetreden als burgemeester van Alphen aan den Rijn, heeft hij Cultuurwetenschappen gestudeerd. Zijn doctoraal scriptie bevatte een studie van koren in protestants Nederland en de Bond van Christelijke Zangverenigingen (1886) tot omstreeks de Eerste Wereldoorlog en droeg als titel 'De Muze der Muziek heeft haar intocht gedaan', een uitspraak van de eerste voorzitter van de KCZB.

De gasfabriek.

Deze schoolplaat is van H.J. van Lummel (1815-1887), die opleider is van veel onderwijzers die een belangrijke rol speelden bij de oprichting van protestantse koren. De plaat is een uitdrukking van de opleving van economische activiteiten in ons land. Hendrik Jan Lummel wordt wel de vader van het plaat vertellen genoemd.

Dan zijn we in de ontstaansperiode van de KCZB aangekomen. Die modernisering had gevolgen voor de samenleving. Geconstateerd is een explosieve groei van het aantal lokale en nationale verenigingen met een educatief, verstrooiend, sportief of ideëel karakter. In gebieden, in perioden en bij groeperingen met een versnelde maatschappelijke beweging valt een verhoogde verenigingsactiviteit waar te nemen.

De paneelzagerij.
De religieuze ervaring leidde soms tot bizarre tonelen. Een maand voor de oprichting van de KCZB zaagde Abraham Kuypers met enkele anderen een paneel uit de deur van de Nieuwe Kerk te Amsterdam, nadat hij geschorst was als ouderling. Dit was het begin van de Doleantie. De deur met uitgezaagd paneel wordt bewaard in het Cathrijneconvent te Utrecht.

Eén in lied...

Ook de kerkelijke situatie was in beweging. In 1886 – het oprichtingsjaar van wat toen de *Bond van Christelijke Zangverenigingen* heette – vond de *Doleantie* plaats. Die ingrijpende gebeurtenis was in 1834 al voorafgegaan door een andere kerk-scheuring, de *Afscheiding*, die het directe gevolg was van een synodale tuchtprocedure tegen dominee Hendrick de Cock uit Ulrum. Hij en zijn geestverwanten verzetten zich tegen de macht van de staat in de in 1816 gecentraliseerde Hervormde Kerk. Ook speelde mee verzet tegen de inhoud en de wijze van invoering van de *Evangelische gezangen*. De Cock en de zijnen kozen voor de oude Gereformeerde waarheid en velen van hen legden

sterk de nadruk op een persoonlijk geloofsbeleving, op de bevinding. Niet alle *bevindelijken* kozen voor de *Afscheiding*. Velen bleven binnen het kader van de Hervormde Kerk bijeenkomen in *conventikels*.

De *Doleantie* was in de kern verzet tegen de moderne theologie die een belangrijk deel van de theologen had beïnvloed. Maar de *Doleantie* betekende tegelijkertijd een breuk met de orthodoxen die de vaderlandse kerk wel trouw bleven. Kuypers – de leider van de *Doleantie* – werd vooral gevolgd door de ‘kleine luyden’. De protestantse adel, de gegoede burgerij en veel predikanten bleven. Van hen waren velen beïnvloed door het *Réveil*, een internationaal georiënteerde stroming die ijverde voor kerkherstel en in het laatste kwart van de negentiende eeuw zich vooral bezig hield met de sociale politiek. Binnen de *Bond van Christelijke Zangverenigingen* zullen we orthodoxen van velerlei snit tegenkomen. Die brede basis is gebleven. Dr. J. Smelik constateert in zijn proefschrift, dat de protestanten ondanks alle verschillen eenzelfde liedcultuur hadden, zij waren ‘één in lied en leven’.

Democratisering muziekbeoefening

Op muzikaal gebied was het een groot deel van de negentiende eeuw armoe troef. Niet meer dan zo’n 4% van de huishoudens had in 1850 iets met muziek van doen. Een belangrijke oorzaak daarvan was het ontbreken van een kerkmuzikale traditie zoals in Duitsland. De *Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst* heeft veel gedaan om het muziekleven te bevorderen. Dr. J.P. Heije (van ‘Zie de maan schijnt door de bomen’) was daarbij de drijvende kracht. Liedbundels werden uitgegeven, een koraal (later koor-)vereniging kwam tot stand, bevorderd werd dat in 1858 zang een verplicht vak werd op de lagere school. In de loop van de negentiende eeuw zijn er wel enkele zanggezelschappen geweest. Die hielden zich vooral bezig met de bevordering van de protestantse kerkzang. Tussen 1840 en 1850 zijn er ook veertig mannenkoren opgericht, de zogenaamde lie-

Spotprent.

Een spotprent uit die tijd. Abraham Kuypers zaagt samen met F.L. Rutgers en jhr. A.F. de Savornim Lohman een paneel uit de deur van de Nieuwe Kerk te Amsterdam.

dertafels. In de tweede helft van de eeuw ontstaan er steeds meer koren. Om een bond te kunnen oprichten is het nodig dat er potentiële leden zijn. Volgens lijsten die ik heb gezien, bestonden er zeker zestig protestantse zanggezelschappen. Natuurlijk waren er meer. Wat de ontstaansgeschiedenis betreft, kun je drie groepen onderscheiden. Allereerst waren er de koren die ontstonden om de kerkzang te verbeteren (zoals *Kerkgezang* in Utrecht onder leiding van H.J. van Lummel, die veel onderwijzers de liefde voor zang heeft bijgebracht). Andere koren ontstonden uit jongelingsverenigingen (een vrucht van het *Réveil*), die voor deze activiteit graag de meisjes in hun kring toelieten. De derde groep zanggezelschappen ontstond door de inspanning van onderwijzers. Zowel muzikaal als bestuurlijk zijn de onderwijzers van onschatbaar grote waarde geweest. De waarde van het lied voor de geloofsbeleving, liefde voor de muziek zelf en idealen van volksofvoeding speelden daarbij een grote rol. Stimulansen werden hen gegeven door inspirerende voorgangers als Van Lummel, De Puy en Plette. De laatste speelde een belangrijke rol bij de oprichting van de KCZB. Daarover en over de taken van de KCZB een volgende keer.